

КОМАРНИЦЬКА

Оксана Петрівна,

канд. екон. наук, провід. наук. співроб.,

Державна наукова

сільськогосподарська бібліотека

УААН

(м. Київ)

ІСТОРИКО-НАУКОВИЙ АНАЛІЗ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ НАУКОВОЇ ДУМКИ

У статті розглянуто один із інструментів торгової політики і державного регулювання внутрішнього ринку країни при його взаємодії зі світовим ринком. Зроблено історико-науковий аналіз митно-тарифного регулювання у контексті еволюції наукової думки.

В статье рассмотрено один из инструментов торговой политики и государственного регулирования внутреннего рынка при одновременном взаимодействии с мировым рынком. Сделан историко-научный анализ тарифно-таможенного регулирования в контексте эволюции научной мысли.

In the article is reviewed one of the trade policy management tools and local market government regulation in relationship with the world market. The science historical analysis of the customs tariff regulation in the scientific context is presented.

Важливе значення в економічному розвитку країни займає регулювання зовнішньо-економічної діяльності у сфері міжнародної торгівлі. Регулювання торгово-економічних відносин країн світової співдружності здійснюється згідно Генеральної угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ).

Україна як молода держава, інтегруючись у глобальну економіку, не так давно створила більшість інститутів регулювання економіки. Митна служба України є одним із головних суб'єктів державного регулювання міжнародних торговельних відносин. Не можна стверджувати, що митна служба України була створена в 1991 році з набуттям країною незалежності. Свого часу Радянський Союз мав надзвичайно потужну митну систему з розвиненою

матеріальною базою, проте на всю країну налічувалося близько 2-х тисяч працівників, а внутрішній ринок був досить сильно захищений і кордони між колишніми республіками були тільки на мапі. Тому митній системі новоствореної України бракувало виваженої законодавчої бази, досвіду роботи в умовах вільного ринку та оснащення кордонів із колишніми радянськими республіками. За 18 років, що минули, зроблено багато, проте, митна політика України потребує впровадження нових прийомів та ідей. За останні 20 років у світі було застосовано багато цікавих та ефективних прийомів митно-тарифного регулювання, які можна запропонувати для використання в Україні.

Найбільш ґрунтовні статистичні дослідження систем митно-тарифного регулювання в різних країнах проведено експертами Європейського Союзу (в контексті європейської інтеграції) та Світової організації торгівлі.

Російські та білоруські науковці найчастіше розглядають дане питання в контексті вступу Росії до СОТ та проблеми доступу російських товарів на перспективні ринки збуту. Українські фахівці приділяють мало уваги цій проблемі, переважно розглядаючи митно-тарифну політику інших країн крізь призму інтеграції України до світового економічного середовища та наслідків цього процесу для окремих галузей вітчизняної економіки.

Японія до початку ХХ ст. мала дуже обмежені зовнішньоторговельні відносини. Ця країна була економічно відсталою і при цьому фактично закритою від імпорту. Сьогодні Японія – одна з найбільш відкритих у світі країн, середньозважена ставка мита становить 2%. Проте, при цьому встановлено фактично заборонні ставки на деякі види товарів: рис – 444%, пшеницю – 193%, також високі ставки встановлено на молочні, м'ясні та нафтопродукти [2].

Японія не є членом жодної міжнародної торговельної організації, крім СОТ, проте має договори про пільгове митне оподаткування з низкою країн, що розвиваються. Часто ставки за цими договорами навіть нижчі, ніж передбачені ГАТТ. Майже всі, біля 95 % тарифних ставок в Японії є адвалерними (тобто обчислюються як відсоток від вартості товару). При цьому багато ставок

диференціюються залежно від застосованого методу визначення митної вартості.

Понад третина товарів при імпорті не обкладаються митом, переважно це сировина. Ще понад 45% товарних позицій оподатковуються за ставками менше 5%, і тільки 3% товарів оподатковуються ставками понад 30%, серед них текстильні товари, взуття та продукти харчування [2].

Японія дуже широко застосовує квотування та інші методи нетарифного регулювання, проте при цьому майже не використовує компенсаційні та антидемпінгові ставки.

Також в Японії діє унікальна система податкових пільг для імпортерів, які завозять товари, що не оподатковуються – ці підприємства мають право на податковий кредит у розмірі 5% від обсягу імпорту. Обсяг імпорту товарів, які не оподатковуються, складає понад 25% [2].

Що стосується американської митної політики, її можна вважати сталою починаючи з 1913 р., коли В.Вілсон провів значне зниження тарифних ставок. З тих пір американський уряд дотримувався лінії низьких тарифних ставок. Основна ідея в економіці була такою: якщо галузь потребує захисту, значить її не слід взагалі підтримувати, тоді відбудеться перерозподіл грошей до прибуткової галузі. Це призвело до величезного потоку імпорту товарів з Японії у 70-х роках ХХ ст., особливо потерпало від цього американське автомобілебудування, в результаті цього США вдалися до квотування окремих груп товарів.

У 1994 р. за ініціативи США було створено зону вільної торгівлі з Канадою та Мексикою (NAFTA). В 2000 р. було надано преференційний торговельний статус Китаю [1].

У зв'язку з виведенням виробництва у країни з дешевою робочою силою та відсутністю тарифних бар'єрів для товарів із Китаю, в американських магазинах стає все менше і менше товарів із позначкою „зроблено в США”. Великих масштабів набуло вивезення з країни до Європи та Східної Азії виробництва джинсів „Леві Страус”, мікропроцесорів торговельної марки

портативних комп'ютерів „Think Pad” і багато іншого. В результаті у 2005 р. Сполучені Штати Америки мали рекордне від'ємне сальдо торговельного балансу понад 740 млрд. дол. США [3].

На сьогодні, наповнення державного бюджету митними платежами складають незначну для США частку. Митна політика передбачає застосування режиму вільної торгівлі, а інколи навіть стимулювання імпорту. Захист національного товаровиробника існує для стратегічно важливих галузей.

Загалом митну політику Польщі можна охарактеризувати як „поміrkований протекціонізм”. На початку 90-х років ХХ ст. Польщею було встановлено високі ставки мита на продукцію промислового виробництва та сільського господарства для забезпечення підтримки власного товаровиробника. Із 1995 року Польща є членом СОТ і митна політика країни формується відповідно до вимог цієї організації. Так, до 2000 р. ставки на промислову продукцію були знижені в середньому на 40%, а на сільськогосподарську – на 36% [4].

Сьогодні Польща є членом Європейського Союзу і не може самостійно визначати митну політику та встановлювати митні тарифи, крім того, значна частка зібраних митних зборів перераховуються до бюджету ЄС. Це було досить сильним ударом по польській легкій та харчовій промисловостях, адже митні ставки ЄС на момент їх встановлення в Польщі були в середньому нижчими на 6%, що і стало фактором значного росту імпорту взуття та текстильної продукції з Китаю, а також продукції харчової промисловості з країн колишнього СРСР. Таким чином, значна лібералізація імпорту призвела до від'ємного сальдо торговельного балансу – 3 млрд. дол. США у торгівлі товарами і -4 млрд. дол. США разом з послугами у 2005 році [4].

Митна політика Словаччини подібна до митної політики решти країн-нових членів Євросоюзу: протекціонізм у 90-х роках ХХ ст. і стрімка лібералізація ринку надалі. Проте країна застосовувала такий неординарний метод тарифного регулювання, як імпортна надбавка. Надбавку було введено додатково до ставок мита у 1999 р. у розмірі 7% з метою захисту національного

товаровиробника та скасовано через неефективність та індиферентність на початку 2001 року. Зі вступом до ЄС Словаччина різко зменшила свої імпортні тарифи і сьогодні з середньозваженою ставкою мита 1% є однією з найбільш ліберальних для імпорту країн у світі.

У Словенії імпорт складає понад 50% ВВП, а митні надходження у 2005 році склали майже 3,9 млрд. дол. США, тобто 51% державного бюджету. Словенська митна служба має абсолютно безпрецедентну для розвинутих країн чисельність робітників – понад 2300 осіб, або 0,12% всього населення (для порівняння: в Україні всього 0,04%) [4].

При цьому країна, яка настільки сильно залежить від міжнародної торгівлі, має зовсім низькі митні ставки. Наприкінці 2003 р. середньозважена ставка мита становила 6%, і це на тлі значного від'ємного сальдо торговельного балансу -2 млрд. дол. США [4]. Зі вступом до ЄС Словенія повинна на 2-3% знизити свої митні ставки, відповідно до Європейського законодавства, і значно скоротити чисельність працівників; це призвело б до значного скорочення державного бюджету і зростання від'ємного торговельного сальдо, тому країна, на відміну від Польщі, яка одразу приєдналася до Євромитниці, взяла певний час на перехідний період.

Митно-тарифна політика посткомуністичних країн – нових членів Європейського Союзу має такі спільні риси:

- застосування політики протекціонізму на етапі стрімкого зростання економіки з подальшим поступовим зниженням митних ставок;
- жорсткі позиція на переговорах при вступі до СОТ щодо зв'язування митних ставок на найбільш прийнятному для себе рівні;
- режим найбільшого сприяння національному сільському господарству.

Китайська економіка демонструє надзвичайно високі темпи зростання протягом останніх 15 років. Це пояснюється багатьма економічними чинниками, серед яких важливе місце посідає виважена митно-тарифна політика. Однією з головних рушійних сил зростання китайської економіки є експорт, і в країні було зроблено все на законодавчому та виконавчому рівнях

для його підтримки та, відповідно, для захисту стратегічних галузей.

Митна служба Китаю – Державний комітет з митного оподаткування – є унікальною у світовій практиці. Ця структура не тільки повністю проводить митну політику держави, визначає основні напрямки її розвитку, але також має право на здійснення правоохоронних заходів. До того, у Китаї на законодавчому рівні заборонено надання будь-яких пільг імпортерам, окрім імпорту гуманітарної допомоги, а також офіційно введено додаткові тарифи за прискорене митне оформлення.

На відміну від більшості країн світу, де митне оформлення переважно відбувається за місцем призначення товару, в Китаї майже весь імпорт оформляється в кількох основних митницях, які працюють у найбільших портах. Для оформлення експорту були створені 15 бондових зон, які характеризуються найвищим ступенем відкритості і наданням зареєстрованим у них підприємствам пільг та сприяння при здійсненні експортних операцій.

Тарифна політика Китаю є надзвичайно послідовною та виваженою. Так, на початку 90-х років ХХ ст. середньоарифметична ставка мита в Китаї складала понад 43% і була однією з найвищих у світі, що забезпечило комфортні умови для розвитку потужних промислових галузей. У 1996 відбулося перше значне зниження митних тарифів (всього на 4971 товарну позицію), середньоарифметична ставка мита склала 23%. Вступ країни до Світової організації торгівлі в 2002 році спричинив ще до кількох уже вимушених знижень ставок мита, і у 2004 році середньоарифметична ставка складала лише 10,4%. Сьогодні Китай має понад 50 млрд. дол. США щорічного приросту інвестицій та понад 100 млрд. дол. США позитивного сальдо торговельного балансу і цілком може собі дозволити зростання споживання імпортованих товарів, тож ставки на окремі групи товарів знижуються кілька раз щороку, але на товари, які виробляються стратегічними для економіки галузями (сільське господарство, машинобудування) ще є достатньо високими, а інколи і фактично заборонними.

Росія суттєво відрізняється від решти країн, представлених у аналізі,

своєю експортно-орієнтованою економікою та великим позитивним сальдо торговельного балансу. В 2005 р. її експорт склав майже 32% ВВП. При цьому Росія дуже активно застосовує експортні митні тарифи, що є характерним для країн-експортерів необробленої сировини.

Росія майже одночасно з Україною запровадила надмірну лібералізацію внутрішнього ринку на початку 90-х років ХХ сторіччя. Кілька місяців тарифні ставки на всю імпортовану продукцію були взагалі нульовими. Це призвело до значного занепаду промисловості, особливо легкої та харчової, а вже у 1993–1994 рр. багато тарифних ставок було переглянуто, спочатку введено зовсім примітивний митний тариф із мінімальною градацією, а згодом і складний.

Сьогодні митна політика Росії є надмірно політизованою, про що свідчать нещодавні негаразди з імпортом українських, грузинських та молдовських товарів, і, безперечно, орієнтованою на захист національного товаровиробника.

Росія має одну з найвищих середньоарифметичних ставок мита в Європі – 9,9% і, напевно, найбільш бюрократизовані правила для підприємств-імпортерів. Крім того, часто застосовує антидемпінгові та тимчасові ставки мита.

Для України російська митно-тарифна політика може стати прикладом ефективного захисту національного товаровиробника.

Для країн, які не є визначальними гравцями на світових ринках, особливо на етапі стрімкого зростання економіки (Китай та країни-нові члени ЄС) ефективною видається політика поміркованого протекціонізму, що в подальшому, зі зростанням споживчого та виробничого попиту на імпортні товари потребує поступового зниження тарифів.

Високі тарифні ставки в даному випадку слід впроваджувати тільки на дорогі товари, а високі ставки мита на товари масового споживання, аналогів яким немає в Україні, зрештою стають тягарем для споживача, і більшість країн із ринковою економікою не стримують, а навіть заохочують даний вид імпорту. Паралельно слід також впроваджувати ефективну систему аналізу ризиків та не допускати декларування товарів не за своїм кодом.

Дана політика передбачає надання пільгових митних тарифів переважно для країн-постачальників сировини та товарів мінімальної технологічної обробки. При цьому митно-тарифна політика повинна стати, насамперед, інструментом регулювання внутрішнього ринку, а не наповнення державного бюджету і має відповідати економічним інтересам держави, а не окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Особливий захист, окрім молодих та важливих для забезпечення національної безпеки галузей, як засвідчує світова практика, слід надавати сільському господарству. Так, в Японії середньоарифметична ставка мита на сільськогосподарські товари складає 7,3%; Китаї – 16,2%; ЄС – 5,9% і, як правило, є значно вищою за загальну середньоарифметичну ставку.

Як засвідчує практика країн-членів Європейського Союзу, за допомогою лише тарифного регулювання не можливо забезпечити захист національного товаровиробника, ефективним є його поєднання з антидемпінговими розслідуваннями, нетарифними методами регулювання та субсидіями національним товаровиробникам.

За свою коротку історію українська митна політика вже пройшла етапи стрімкої лібералізації імпорту на початку 90-х років ХХ ст. та протекціонізму у середині 90-х років ХХ ст., який зрештою призвів до значного зростання митних порушень, але забезпечив позитивне сальдо торговельного балансу та був одним із чинників загального зростання економіки. 2005-й р. можна вважати початком нової лібералізації імпорту, тарифні ставки було знижено майже на 30% товарних позицій, що на тлі збільшення реальних доходів населення призвело до значного зростання імпорту. Після нещодавнього вступу до СОТ, митно-тарифна політика України буде значною мірою формуватися під впливом цієї організації.

На сучасному етапі найбільш прийнятним для України є використання досвіду країн центральної та східної Європи, які нещодавно приєдналися до ЄС. Він передбачає дотримання низьких тарифних ставок на переважну більшість товарних позицій, особливо на товари з низьким ступенем обробки.

Особливий захист потрібно приділяти продукції сільського господарства та окремим галузям машинобудування. Паралельно слід впроваджувати ефективну систему аналізу ризиків для запобігання митним правопорушенням. Корисним також стало б скорочення товарної номенклатури за прикладом Японії, Китаю чи США, що зробило б її більш прозорою і, як наслідок, зменшило зловживання з декларування товарів не за своїм кодом.

Список використаної літератури

1. *Буглай В. Б.* Международные экономические отношения : учеб. пособие для студ. вузов / В. Б. Буглай. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 158 с.
2. *Дахно І. І.* Міжнародна економіка : навч. посіб. / І. І. Дахно. – К. : МАУП, 2002. – 214 с.
3. *Циганкова Т. М.* Міжнародна торгівля : навч. посіб. / Т. М. Циганкова ; Київський нац. екон. ун-т. – К., 2001. – 487.
4. *Міжнародні стратегії економічного розвитку* : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, Ю. І. Єханурова, В. В. Ковалевського ; М-во освіти і науки України, Одеський держ. екон. ун-т. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 351 с.
5. *Russian Federation. Food and Agriculture Import Market. RS 4322* : звіт [Електронний ресурс] / Міжнар. с.-г. служба США. – Режим доступу : <http://www.fas.usda.gov>.